

УДК [930.253 : 354 (477) "192"] : 354.11 (47+57) (477) "192"] (045)
DOI: <https://doi.org/10.33782/2708-4116.2026.3.450>

*Vitalii Kulikov**

THE FONDS OF THE CENTRAL STATE ARCHIVE OF SUPREME BODIES OF POWER AND GOVERNMENT OF UKRAINE AS A SOURCE FOR STUDYING THE ACTIVITIES OF THE OFFICE OF THE PLENIPOTENTIARY OF THE PEOPLE'S COMMISSARIAT FOR FOREIGN AFFAIRS OF THE USSR IN THE UKRAINIAN SSR IN THE 1920S

Abstract: The article presents a source-critical analysis of the holdings of the Central State Archive of Supreme Bodies of Power and Government of Ukraine (TsDAVO of Ukraine) relating to the activities of the Office of the Plenipotentiary of the People's Commissariat for Foreign Affairs of the USSR in the Ukrainian SSR during the 1920s, treated as a representative body of documents reflecting the process of centralization of the foreign policy activities of the Union republics in the period of the formation of Soviet statehood. The historical and legal preconditions for the establishment of the institution of the Plenipotentiaries of the People's Commissariat for Foreign Affairs of the USSR following the creation of the Soviet Union are examined, as well as the transformation of the competences of republican authorities in the sphere of international relations. On the basis of materials preserved in the Central State Archive of Supreme Bodies of Power and Government of Ukraine in Kyiv, the structure of the archival fonds, the principles of their formation and systematization are analyzed, and the main groups of documents are identified: organizational and administrative acts, official correspondence, analytical and reporting materials, personnel and financial-economic documentation, and consular files.

The informational potential of the fonds for reconstructing the administrative structure of the institution, the mechanisms of its subordination to the Union center, the specific features of its personnel policy, and the practical implementation of diplomatic and consular functions within the territory of the Ukrainian SSR is analyzed. The problems of source criticism of documents from the 1920s are outlined, including the influence of ideological rhetoric, the formalized character of reporting, and possible lacunae in the preservation of materials. The article substantiates the conclusion that the holdings of the Office of the Plenipotentiary of the People's Commissariat for Foreign Affairs of the USSR in the Ukrainian SSR constitute a highly valuable source base for studying the institutional evolution of Soviet diplomacy and the transformation of the international legal status of the Ukrainian SSR within the USSR in the 1920s.

Keywords: Ukrainian SSR, People's Commissariat for Foreign Affairs of the USSR, plenipotentiary, Soviet diplomacy, archival fonds, 1920s, source studies, centralization

* *Kulikov Vitalii* – PhD Student, Department of History and Culture of Ukraine, Uman National University (Uman, Ukraine). ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-3590-2460>; e-mail: vitaliy.kulikov@udpu.edu.ua

*Віталій Куліков**

Фонди ЦДАВО України як джерело до вивчення діяльності Управління Уповноваженого Народного комісаріату закордонних справ СРСР в УСРР 1920-х рр.

Анотація: У статті здійснено джерелознавчий аналіз фондів Центрального державного архіву вищих органів влади і управління (ЦДАВО України), що стосуються діяльності Управління Уповноваженого Народного комісаріату закордонних справ СРСР в УСРР у 1920-х рр. як репрезентативного масиву документів, що відображає процес централізації зовнішньополітичної діяльності союзних республік у період становлення радянської державності. Розглянуто історико-правові передумови створення інституту Уповноважених НКЗС СРСР після утворення Союзу РСР і трансформацію компетенцій республіканських органів влади у сфері міжнародних відносин. На основі архівних матеріалів досліджено структуру архівних фондів, принципи його формування та систематизації, а також визначено основні групи документів: організаційно-розпорядчі акти, службове листування, звітно-аналітичні матеріали, кадрову та фінансово-господарську документацію, консульські справи.

Проаналізовано інформаційний потенціал фондів для реконструкції адміністративної структури установи, механізмів її підпорядкування союзному центру, особливостей кадрової політики та практичної реалізації дипломатичних і консульських функцій на території УСРР. Окреслено проблеми джерельної критики документів 1920-х рр., зокрема вплив ідеологічної риторики, формалізованого характеру звітності та можливих лакун у збереженості матеріалів. Обґрунтовано висновок про високу наукову цінність фондів Управління Уповноваженого НКЗС СРСР в УСРР як важливої джерельної бази для дослідження інституційної еволюції радянської дипломатії та трансформації міжнародно-правового статусу УСРР у складі СРСР у 1920-х рр.

Ключові слова: УСРР, НКЗС СРСР, уповноважений, радянська дипломатія, архівні фонди, 1920-ті рр., джерелознавство, централізація

* Куліков Віталій Володимирович – аспірант кафедри історії та культури України Уманського національного університету (Умань, Україна). ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-3590-2460>;
e-mail: vitaliy.kulikov@udpu.edu.ua

Вступ. Проблематика функціонування союзних органів влади на території радянських республік у 1920-х рр. належить до ключових напрямів сучасних досліджень історії державного управління та зовнішньої політики раннього СРСР. Особливої уваги потребує вивчення інституційних механізмів централізації дипломатичної діяльності після утворення СРСР у 1922-1923 рр., коли зовнішня політика була остаточно віднесена до компетенції союзного центру. Водночас у республіках було створено інститут Уповноважених Народного комісаріату закордонних справ СРСР, який був покликаний забезпечити реалізацію зовнішньополітичного курсу Москви на місцевому рівні.

Управління Уповноваженого НКЗС СРСР в УСРР виникло в умовах трансформації статусу Української Соціалістичної Радянської Республіки, яка у 1919-1922 рр. формально здійснювала самостійну зовнішню політику через власний республіканський комісаріат. Після ліквідації Народного комісаріату закордонних справ УСРР і передачі його повноважень союзному центру відбулося докорінне переосмислення ролі республіки у системі міжнародних відносин. Формально зберігаючи статус союзної держави, УСРР фактично втратила можливість самостійно укладати міжнародні договори та здійснювати дипломатичні зносини.

У цьому контексті діяльність Управління Уповноваженого НКЗС СРСР в УСРР у 1923-1929 рр. відображає складний процес інституційної інтеграції республіканських структур у загальносоюзну систему державного управління. Установа виконувала функції координації міжнародних контактів, контролю за консульськими операціями, нагляду за зовнішньоекономічними зв'язками та взаємодії з органами влади УСРР. Через її діяльність реалізовувалася політика централізації, що поступово обмежувала залишкові прояви республіканської автономії у сфері зовнішніх зносин.

Актуальність дослідження зумовлена кількома чинниками. По-перше, у сучасній українській історіографії ще недостатньо системно проаналізовано джерельну базу інституційної історії органів, які забезпечували функціонування союзної дипломатичної вертикалі на території УСРР. По-друге, вивчення архівних матеріалів, де відображено діяльність Управління Уповноваженого дозволяє глибше зрозуміти механізми формування радянської моделі федералізму, що поєднувала формальну державну самостійність республік із фактичною централізацією владних повноважень. По-третє, залучення архівних фондів, як основної джерельної бази, дає можливість реконструювати не лише нормативно визначені функції установи, а й її повсякденну практику.

Важливим аспектом є також джерелознавчий вимір проблеми. Документи, що стосуються діяльності Управління Уповноваженого НКЗС СРСР в УСРР зберігаються у фондах Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України і становлять цілісний комплекс матеріалів, що охоплюють організаційно-розпорядчу, кадрову, фінансову та консульську документацію. Аналіз структури, складу та інформативного потенціалу цих фондів дозволяє не лише уточнити окремі аспекти діяльності установи, а й оцінити рівень документальної репрезентативності періоду 1923-1929 рр.

Таким чином, звернення до фондів Управління Уповноваженого НКЗС СРСР в УСРР дає можливість не лише поглибити знання про функціонування конкретної установи, а й окреслити ширший процес трансформації державного статусу УСРР у складі СРСР, що має

важливе значення для розуміння історії радянської дипломатії та еволюції союзної моделі федеративних відносин.

Виходячи з вищезазначеного, *метою статті* є дослідження фондів ЦДАВО України 1920-х рр., як джерела для вивчення діяльності Управління Уповноваженого НКЗС СРСР в УСРР, зосередившись на структурі установи, механізми централізації і практичній реалізації зовнішньої політики на республіканському рівні.

Огляд літератури. Питання формування союзної дипломатичної системи висвітлювалися у працях, присвячених загальній історії радянської зовнішньої політики¹. Проте діяльність уповноважених НКЗС у союзних республіках розглядалася здебільшого фрагментарно², часто у контексті адміністративної реформи³, або аналізу конституційних змін 1920-х рр.

Українська історіографія зосереджувалася переважно на періоді функціонування республіканського НКЗС до 1923 р.⁴ Натомість інституційна еволюція Управління Уповноваженого НКЗС СРСР в УСРР потребує спеціального джерелознавчого аналізу на основі архівних матеріалів.

Виклад основного матеріалу. Після підписання Союзного договору 1922 р. та юридичного оформлення СРСР у 1923 р. відбувся перерозподіл повноважень між союзним центром і республіками. Згідно Конституції СРСР⁵ 1924 р. народні комісаріати СРСР (головні виконавчі органи, що відповідали за різні сектори державного управління й економіки) поділялися на загальносоюзні та об'єднані. Загальносоюзні наркомати мали в союзних республіках своїх уповноважених, які безпосередньо підпорядковувалися союзним наркоматам. Їх створення та діяльність полягала у забезпеченні проведення єдиної державної політики центру, контролі за виконанням директив центральних органів влади,

¹ Веденєєв Д.В. Дипломатична служба Української держави 1917-1923 роки. Київ: Наук.-вид. відділ НА СБ України, 2007. 260 с.; Головкин В.А., Станчев М.Г., Чернявский Г.И. Между Москвой и Западом: Дипломатическая деятельность Х. Раковского. Харків, 1994. 383 с.; Даниленко О. Українська радянська дипломатія 1920-х рр.: персоналії, статус, функції. *Історія України: маловідомі імена, події, факти: збірник статей*. 2010. № 36. С. 150-171.

² Стрельникова І.Ю. Правовий статус Уповноваженого Народного комісаріату закордонних справ СРСР при Раді народних комісарів УСРР (1923-1929 рр.). *Вчені записки Таврійського національного університету ім. В.І.Вернадського. Серія «Юридичні науки»*. 2010. Т. 23 (62). № 1. С. 420-428; Тригуб О.П. Дипломати у чекістських шкірянках (до діяльності Уповноважених НКЗС в Одесі у 1920-х роках). *Зовнішні справи*. 2017. № 10. С. 46-49.

³ Купчик О. Організаційно-правові засади функціонування органів зовнішньої політики в УСРР (1922-1924 рр.). *Вісник Академії адвокатури України*. 2011. Число 1 (20). С. 168-173; Купчик О. Конституційний процес 1922-1923 рр.: боротьба за повноваження у сфері зовнішньої політики між УСРР і РСФРР (історико-правовий аспект). *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки*. 2010. Вип. 82. С. 65-69.

⁴ Мазипчук М.Д. Державно-політична діяльність Ю. Коцюбинського в УСРР (1917-1937 рр.): дис... к.і.н.: 07.00.01 – історія України. Київ, 2015. 200 с.; Сокирська В.В. Відносини між РСФРР і УСРР (1919-1929 рр.): політико-економічний та адміністративно-територіальний дискурс: автореф. дис...д.і.н.: 07.00.02 – всесвітня історія. Тернопіль, 2018. 47 с.; Стрельникова І.Ю. Організаційно-правові засади функціонування зовнішньополітичного відомства в УСРР (1917-1929 рр.). Харків: Право, 2012. 200 с.

⁵ Конституція (Основной Закон) Союза Советских Социалистических Республик с приложением важнейших действующих узаконений об организации и деятельности органов Союза ССР [2-е изд. доп.]. Москва: Юрид. изд-во Наркомюста РСФСР, 1925. С. 44.

координації діяльності місцевих галузевих органів і здійсненні особливих повноважень, включаючи і зовнішню політику. Діяльність уповноважених союзних наркоматів стала ключовою у формуванні радянської адміністративної системи 1920-х рр.

У цей період зовнішня політика була віднесена до компетенції союзних органів. Згідно ст. 49 і 51 Конституції СРСР 1924 р. було утворено загальносоюзний Наркомат закордонних справ СРСР, а республіканські наркомати, у тому числі й Народний комісаріат закордонних справ УСРР, було ліквідовано. Водночас у союзних республіках створювалися посади уповноважених НКЗС СРСР, які здійснювали тут представництво інтересів союзного центру. Управління Уповноваженого в УСРР стало правонаступником частини функцій колишнього НКЗС УСРР, але діяло в умовах жорсткого підпорядкування Москві. Це відображено в нормативних документах, що зберігаються у фондах Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України.

Для дослідження окресленої наукової проблеми залучено матеріали фондів ЦДАВО України, зокрема, ВУЦВК (Ф. 1), РНК УСРР (Ф. 2) та Управління Уповноваженого НКЗС СРСР в Україні (Ф. 4). Значна частина справ цих фондів систематизована за хронологічно-тематичним принципом, що дозволяє простежити еволюцію функцій державного органу управління.

За видовим складом документи фондів, в яких сконцентовано матеріали та документи з означеного питання, можна систематизувати за кількома основними групами: організаційно-розпорядчі акти; службова кореспонденція; кадрова документація; фінансово-господарські матеріали. Такий поділ дає можливість не лише впорядкувати джерельний масив, а й визначити функціональне навантаження кожної групи документів у контексті реконструкції діяльності установи.

Окремої уваги заслуговує формування та структура архівного фонду Управління Уповноваженого НКЗС СРСР в УСРР. Означений фонд сформований за інституційним принципом та охоплює документацію 1920-х рр. Його структура відображає внутрішню організацію установи. У фонді відклалися документи, що відносяться до діяльності секретаріату Управління Уповноваженого та представляють діяльність загальної канцелярії, відділу особового складу, відділів віз і закордонних паспортів, дипломатичних кур'єрів, шифрувальна частина. До структури Управління також відносилися секретно-директивна частина, економічно-правовий відділ, відділи протоколу, дипломатичних відносин, інформаційний, фінансово-господарський, бюро реєстрації іноземців.

До групи організаційно-розпорядчих актів належать декрети, постанови, положення, накази, циркуляри, інструкції, регламенти та розпорядження, що визначали правові засади функціонування Управління Уповноваженого Народного комісаріату закордонних справ СРСР в УСРР⁶. У матеріалах фонду Ради Народних Комісарів УСРР містяться справи з проектами постанов про зміну та доповнення Положення про права й обов'язки уповноважених наркоматів закордонних справ при союзних республіках і агентствах⁷. Ці документи дозволяють простежити процес формування організаційної структури установи, визначити компетенцію її структурних підрозділів, чисельність і штатний розпис, порядок підпорядкування та систему звітності перед центральним апаратом НКЗС СРСР.

⁶ Центральный державный архив высших органов власти Украины (ЦДАВО Украины). Ф. 4. Оп. 1. Спр. 918.

⁷ ЦДАВО Украины. Ф. 2. Оп. 4. Спр. 176.

У цьому ключі важливе значення має дослідження матеріалів фондів законотворчих і виконавчих органів влади. Зокрема, серед матеріалів фонду ВУЦВК розміщено документи, що представляють діяльність цього органу влади 1920-х рр. У його складі діяла бюджетна комісія, до повноважень якої відносилися й питання розгляду проєктів кошторисів Уповноважених Народних Комісаріатів Союзу РСР при уряді УСРР⁸. У грудні 1923 р. було затверджено штати Управління Уповноваженого Наркомату закордонних справ СРСР в УСРР і його агентів у містах Києві та Одесі⁹. Дослідження матеріалів справи дозволяє відтворити структуру установи, з'ясувати чисельність співробітників і зрозуміти систему їх підпорядкування¹⁰.

Особливе значення мають інструкції та циркуляри, які деталізували механізми реалізації союзних директив на території республіки та відображали ступінь централізації управлінських процедур¹¹. Дослідження матеріалів фонду Управління Уповноваженого НКЗС СРСР в УСРР дозволяє відстежити матеріали, що стосуються союзного об'єднання радянських республік і злиття окремих наркоматів, перетворення їх на загальносоюзні. Фонд наповнений положеннями, інструкціями, протоколами й іншими матеріалами, що засвідчують процес передавання СРСР права здійснення зовнішньої політики УСРР і поступової втрати Україною своїх суверенних прав¹². Протоколи засідань ВУЦВК і РНК УСРР, що стосуються зовнішніх зносин, висвітлюють взаємодію республіканських і союзних органів влади, а циркуляри та інструкції щодо реалізації союзних директив дозволяють оцінити ступінь централізації управління у сфері зовнішньої політики.

До зазначеної групи доцільно віднести також нормативні та протокольні матеріали вищих органів влади УСРР, що безпосередньо стосувалися питань зовнішніх зносин або діяльності союзних структур на території республіки. Зокрема, важливими є постанови та протоколи засідань Великої та Малої Ради Народних Комісарів УСРР (РНК УСРР), які фіксують процес узгодження рішень між республіканським урядом і союзним представництвом. Не менш цінними є постанови та протоколи засідань Всеукраїнського центрального виконавчого комітету, що відображають законодавчий вимір трансформації повноважень у сфері зовнішньої політики, а також матеріали Української економічної ради, які стосувалися регулювання зовнішньоекономічних зв'язків¹³.

До цієї категорії документів віднесемо і постанови та розпорядження РНК УСРР з фінансових питань, переписку з Наркоматом фінансів УСРР із затвердження кредитів¹⁴.

Окремий пласт становлять накази та циркуляри союзного НКЗС, що надсилалися до Управління Уповноваженого для обов'язкового виконання. Вони є важливим свідченням вертикальної моделі управління, оскільки демонструють характер підпорядкованості республіканської структури союзному центру та відсутність самостійності у прийнятті принципових рішень¹⁵.

⁸ Постанова ВУЦВК і РНК УСРР «Про бюджетну комісію при ВУЦВК». *Збірник законів та розпоряджень робітничо-селянського уряду України*. 1924. Ч. 50. Ст. 302. С. 938.

⁹ ЦДАВО України. Ф. 2. Оп. 4. Спр. 176.

¹⁰ ЦДАВО України. Ф. 1. Оп. 2. Спр. 1149.

¹¹ ЦДАВО України. Ф. 4. Оп. 1. Спр. 15.

¹² ЦДАВО України. Ф. 4. Оп. 1. Спр. 56; Спр. 57.

¹³ ЦДАВО України. Ф. 1. Оп. 2. Спр. 1328.

¹⁴ ЦДАВО України. Ф. 4. Оп. 1. Спр. 1279.

¹⁵ ЦДАВО України. Ф. 4. Оп. 1. Спр. 1302.

Таким чином, організаційно-розпорядчі акти становлять фундаментальний блок джерел, що дозволяє реконструювати нормативно-правові засади діяльності установи, її внутрішню структуру та місце у системі органів державної влади СРСР і УСРР. Їх аналіз є необхідною передумовою для подальшого дослідження практичних аспектів функціонування Управління Уповноваженого НКЗС СРСР в УСРР у 1923-1929 рр.

Службова кореспонденція є найінформативнішою частиною архівних фондів. Вона містить директиви союзного центру, погодження кадрових призначень, інструкції щодо міжнародних договорів, обговорення прикордонних інцидентів. Ці документи дозволяють простежити ступінь автономії або її відсутність республіканського рівня. Матеріали взаємодії з Радою народних комісарів УСРР й іншими установами демонструють механізми координації та поступове звуження компетенцій республіканських структур. Річні та квартальні звіти відображають основні напрями роботи, статистику консульських операцій тощо. У бюлетенях бюро преси Уповноваженого НКЗС СРСР в УСРР подавався аналіз міжнародної ситуації, оцінки прикордонної торгівлі та міграційних процесів¹⁶.

Кадрова документація архівних фондів є також важливим джерелом для реконструкції персонального складу установи, аналізу принципів добору та розстановки працівників, простеження їх службової кар'єри, рівня професійної підготовки та політичної благонадійності. Матеріали особових справ, анкет, автобіографій, характеристик і наказів з кадрових питань дають змогу виявити як формально визначені критерії призначення на посади, так і неформальні механізми кадрової політики, зокрема вплив партійних структур на процес ухвалення управлінських рішень. Водночас зазначені документи дозволяють простежити динаміку штатних змін, плинність кадрів і специфіку функціонування апарату установи в умовах адміністративної централізації 1920-х рр. Особові справи співробітників містять анкети, характеристики, дані про соціальне походження, партійність, освіту. Вони є цінним джерелом для вивчення формування радянської дипломатичної еліти на регіональному рівні¹⁷.

Фінансові звіти по Управлінню Уповноваженого НКЗС СРСР при уряді УСРР відображають структуру кошторису установи, джерела фінансування, напрями використання бюджетних асигнувань та особливості матеріально-технічного забезпечення її діяльності. Вони містять відомості про видатки на утримання апарату, заробітну плату співробітників, відрядження, оренду приміщень, господарські потреби, а також витрати, пов'язані з виконанням дипломатичних і консульських функцій¹⁸.

Аналіз зазначених документів дає змогу простежити рівень фінансової автономії установи, ступінь її залежності від союзного центру, а також механізми контролю за витрачанням коштів. Порівняння кошторисних показників у динаміці дозволяє виявити тенденції до централізації фінансового управління та трансформації адміністративної моделі функціонування органу впродовж 1920-х рр. Водночас фінансова документація слугує важливим джерелом для вивчення матеріальних умов діяльності установи та реального масштабу її повноважень у системі союзно-республіканських відносин.

Кошториси, звіти про витрати, відомості про матеріально-технічне забезпечення

¹⁶ ЦДАВО України. Ф. 4. Оп. 1. Спр. 1197; Спр. 1198.

¹⁷ ЦДАВО України. Ф. 4. Оп. 1. Спр. 1279; Спр. 1280.

¹⁸ ЦДАВО України. Ф. 4. Оп. 1. Спр. 1283.

дають можливість оцінити рівень ресурсного забезпечення установи. Про це свідчать звітні й аналітичні матеріали, зокрема й кошториси на утримання дипломатичних представництв УСРР за кордоном і відомості про рух кредитів, отримання виплат, касові книги з господарських виплат і кошториси на утримання Управління Уповноваженого, звіти, квитанції зарплатні відомості тощо¹⁹. У фонді має місце грошова звітність і переписка по ній з Уповноваженим в Одесі, а також переписки з Повноважними представництвами УСРР у Німеччині, Австрії, Чехословаччині та Прибалтиці по кошторисах і штатах.

Фактично Управління здійснювало посередництво між союзним центром і республіканськими органами в питаннях міжнародних договорів і контактів із закордонними представництвами. Про це свідчить і переписка з Уповноваженим Наркомату зовнішньої торгівлі СРСР при Раднаркому УСРР про здійснення взаємних розрахунків²⁰.

Консульська діяльність Управління Уповноваженого НКЗС СРСР в УСРР відображала як формально визначені повноваження республіканського рівня, так і реальні межі компетенції, зумовлені поступовою централізацією зовнішньополітичної сфери. Документи архівних фондів засвідчують, що до кола консульських функцій належали питання реєстрації іноземних громадян, оформлення візових і паспортних документів, розгляд звернень щодо правового становища іноземців, а також листування з іноземними представництвами та союзними органами влади.

Аналіз службової кореспонденції, інструктивних матеріалів і звітів дозволяє простежити механізми взаємодії між Управлінням і центральним апаратом НКЗС СРСР, зокрема у питаннях погодження рішень і надання дозволів. Водночас матеріали консульських справ демонструють практичні аспекти реалізації міжнародно-правових норм на території УСРР, включно з вирішенням конфліктних ситуацій, пов'язаних із громадянством, репатріацією, торговельними та міграційними процесами.

Окрему увагу привертає співвідношення між декларованими принципами захисту прав іноземців і фактичними адміністративними практиками, що відображені у документах. Це дає підстави говорити про поступове звуження самостійності республіканських структур у консульській сфері та посилення контролю з боку союзного центру, що було складовою загальної тенденції інституційної уніфікації в 1920-х рр.²¹ Ці документи відображають практичні аспекти функціонування радянської консульської системи.

Інформаційний потенціал фондів ЦДАВО України дозволяє відтворити адміністративну структуру установи, дослідити кадрову політику, проаналізувати механізми централізації, виявити суперечності між формальними повноваженнями та реальною практикою та простежити еволюцію функцій установи протягом 1923–1929 рр. Ці документи є цінними для вивчення трансформації міжнародно-правового статусу УСРР. Однак документи 1920-х рр. мають специфічні риси. Переважно вони хибують використанням занадто заідеологізованої лексики, формалізованою звітністю та тенденційністю оцінок. Також частина матеріалів могла бути вилучена або втрачена. Тому

¹⁹ ЦДАВО України. Ф. 4. Оп. 1. Спр. 1211; Спр. 1238.

²⁰ ЦДАВО України. Ф. 4. Оп. 1. Спр. 2254.

²¹ ЦДАВО України. Ф. 4. Оп. 1. Спр. 906–914.

матеріали фондів ЦДАВО України потребують зіставлення з фондами інших архівних установ, зокрема й Центрального державного архіву громадських організацій, а також з опублікованими джерелами.

Висновки. Фонди Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України, що стосуються вивчення діяльності Управління Уповноваженого НКЗС СРСР в УСРР (1923–1929 рр.) є комплексним і репрезентативним джерелом. Вони відображають процес інституційної інтеграції республіканського рівня в союзну дипломатичну систему, демонструють механізми централізації та дають можливість реконструювати повсякденну практику функціонування установи. Їх системний аналіз дозволяє поглибити розуміння історії радянської зовнішньої політики та еволюції державного управління УСРР у складі СРСР.

Заява про відсутність конфлікту інтересів. Автор підтверджує відсутність будь-якого реального чи потенційного конфлікту інтересів, зокрема фінансового, інституційного або особистого характеру, що міг би вплинути на підготовку, рецензування та публікацію цієї статті.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

Джерела

- Конституция (Основной Закон) Союза Советских Социалистических Республик с приложением важнейших действующих узаконений об организации и деятельности органов Союза ССР [2-е изд. доп.]. Москва: Юрид. изд-во Наркомюста РСФСР, 1925. 298 с.
- Постанова ВУЦВК і РНК УСРР «Про бюджетну комісію при ВУЦВК». *Збірник узаконень та розпоряджень робітничо-селянського уряду України*. 1924. Ч. 50. Ст. 302. С. 938.
- Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, м. Київ (ЦДАВО України). Ф. 1 «Верховна Рада України, м. Київ».
- ЦДАВО України. Ф. 2. «Кабінет Міністрів України».
- ЦДАВО України. Ф. 4. Управління уповноваженого Народного комісаріату закордонних справ СРСР в Україні, м. Харків».

Література

- Веденєєв Д.В. Дипломатична служба Української держави 1917–1923 роки. Київ: Наук.-вид. відділ НА СБ України, 2007. 260 с.
- Головко В.А., Станчев М.Г., Чернявский Г.И. Между Москвой и Западом: Дипломатическая деятельность Х. Раковского. Харків, 1994. 383 с.
- Даниленко О. Українська радянська дипломатія 1920-х рр.: персоналії, статус, функції. *Історія України: маловідомі імена, події, факти*: збірник статей. 2010. № 36. С. 150–171.
- Даниленко О.В. Відносини Української СРР з європейськими країнами (1920-ті роки). Київ: ФОП Корзун Д.Ю., 2011. 354 с.
- Кульчицький С. Радянська Україна і радянська Росія: відносини між Першою і Другою світовими війнами. *Політика і час*. 1996. № 5. С. 61–70.
- Купчик О. Конституційний процес 1922–1923 рр.: боротьба за повноваження у сфері зовнішньої політики між УСРР і РСФРР (історико-правовий аспект). *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. Юридичні науки. 2010. Вып. 82. С. 65–69.
- Мазипчук М.Д. Державно-політична діяльність Ю. Коцюбинського в УСРР (1917–1937 рр.): дис... к.і.н.: 07.00.01 – історія України. Київ, 2015. 200 с.
- Сокирська В.В. Інститут Уповноважених СРСР при уряді УСРР. *Гілея: науковий вісник: збірник наукових праць*. 2014. Вып. 90 (11). С. 72–76.
- Стрельникова І.Ю. Правовий статус Уповноваженого Народного комісаріату закордонних справ СРСР при Раді народних комісарів УСРР (1923–1929 рр.). *Вчені записки Таврійського національного*

університету ім. В.І. Вернадського. Серія «Юридичні науки». 2010. Т. 23 (62). № 1. С. 420–428.

Стрельникова І.Ю. Організаційно-правові засади функціонування зовнішньополітичного відомства в УСРР (1917-1929 рр.). Харків: Право, 2012. 200 с.

Тригуб О.П. Дипломати у чекістських шкірянках (до діяльності Уповноважених НКЗС в Одесі у 1920-х роках). *Зовнішні справи*. 2017. № 10. С. 46–49.

Перше надходження – 17.06.2026

Прийнято до друку – 07.07.2026

Оприлюднено на сайті – 31.07.2026